

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η «ΕΥΡΩΠΗ» ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Ο ρόλος που διαδραμάτισε ο Ιωάννης Καποδίστριας στο πλαίσιο των κρίσιμων γεγονότων και των έντονων πολιτικών ζυμώσεων που σηματοδοτούν την ευρωπαϊκή ιστορία στη διάρκεια της δεύτερης και της τρίτης δεκαετίας του 19ου αιώνα έχει επανειλημμένα υπογραμμιστεί και αναλυθεί. Η παρουσία του ως εκπροσώπου του ανακτοβουλίου της Πετρούπολης στις διπλωματικές διαβουλεύσεις που προηγήθηκαν και ακολούθησαν τη σύγκληση του Συνεδρίου της Βιέννης, κυρίως όμως η συμμετοχή του στις σημαντικές διενεχθείσες διασκέψεις της περιόδου 1818-1822, υπήρξε περισσότερο από αισθητή, συχνά καθοριστική για την πορεία των ευρωπαϊκών πραγμάτων. Έχει όμως, αντίστροφα, σκιαγραφηθεί ή εικόνα που είχε ο ίδιος διαπλάσει για την Ευρώπη – ύπαρκτη ή ιδεατή;

Ιχνηλατώντας το περιεχόμενο των κύριων ιδεολογικών επιλογών που προσφέρονταν στους Ευρωπαίους κατά την έκπνοή της ναπολεόντειας περιόδου, θα ήταν δυνατό να προβληθεί πρωταρχικά το ερώτημα αν οι αναζητήσεις του Καποδίστρια εντάσσονταν στο πλαίσιο που προδιέγραφαν οι απόψεις του Συνεδρίου της Βιέννης ή αν κατέτειναν στην υπέρβασή του – προς την κατεύθυνση των ριζοσπαστικών αρχών και κανόνων που θεσμοθετήθηκαν από τη Γαλλική Επανάσταση. Άραγε, πιο συγκεκριμένα, ή Ευρώπη που δραματιζόταν συνέπιπτε με την Ευρώπη της Παλινόρθωσης, αναδομημένη πάνω σε αυστηρά συντηρητικούς θεσμούς και προσηλωμένη στη διατήρηση του status quo; Ή μήπως προσέβλεπε, αντίθετα, στην ιδεατή Ευρώπη των ελευθεριών, των φυσικών δικαιωμάτων του ατόμου και του πολίτη, της λαϊκής κυριαρχίας, της αυτοδιάθεσης των λαών; Ο προσανατολισμός του Καποδίστρια έκλινε σταθερά προς την πρώτη κατεύθυνση. Ο προσδιορισμός εντούτοις της βασικής του επιλογής δεν θα όφειλε να επισκιάσει το φαινόμενο της ετερογένειας των επιδιώξεων που ήταν αναπόφευκτο βαθμιαία να ανακύψει στους κόλπους των ίδιων των προασπιστών του καθεστώτος της Βιέννης· εφόσον μάλιστα ο Καποδίστριας προοριζόταν να αποτελέσει τον πρωτόπορο φορέα μιας δυναμικής ροπής, ασύμβατης με τη στατική αντίλη-

ψη πού, σὲ πείσμα τῶν ἐκδηλῶν δυσλειτουργιῶν καὶ ἀντινομιῶν τοῦ συστήματος, ἐξακολουθοῦσε νὰ διαπνέει ὅλους σχεδὸν τοὺς ὁμολόγους του στὸ πλαίσιο τῆς Συμμαχίας.

Ἡ πολιτικὴ προοπτικὴ πού διαγραφόταν γιὰ τὴν Εὐρώπη στὴ σκέψη τοῦ Καποδίστρια προβάλλει μὲ σαφήνεια μέσα τόσο ἀπὸ τὶς προσωπικὲς του ἐκμυστηρεύσεις ὅσο καὶ ἀπὸ τὰ ἐπίσημα κείμενα πού φέρουν τὴν ὑπογραφή του. Τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης ἔγκειται – σύμφωνα μὲ ἰδική του διατύπωση– εἰς «τὴν ἐδραίωσιν τοῦ συστήματος τοῦ ἐγκαθιδρυθέντος ἐν Παρισίοις καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν συνθηκῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὴν βάσιν αὐτοῦ»¹ - πού συγκροτοῦν, κατὰ μίαν ἄλλη ἐκφρασὴ του, τὸ «Δημόσιον Δίκαιον τῆς Εὐρώπης»². Κατὰ τὴν πρώτη ὑπηρεσιακὴ συνεργασία του μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1816, θὰ ὑποβάλει ἐκθεση ὅπου καὶ θὰ ἐντοπίσει τὸ «σπουδαιότερον καὶ γενικώτερον» μεταξὺ τῶν μεγάλων συμφερόντων, «ἅτινα τὸ ἀπαραβίαστον τῶν συνθηκῶν ὤφειλε νὰ ἐξασφαλίσῃ», στὴν προφύλαξη τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὴν ἐπανάληψη τῶν ἐπαναστάσεων³. Σὲ σειρὰ μεταγενέστερων ὑπομνημάτων του θὰ ἀναζητήσῃ τὰ μέσα προκειμένου οἱ συμμαχικὲς Δυνάμεις ἐνωμένες, «μὲ πίστη ὁμόφωνη», νὰ ἀντιταχθοῦν στὰ «αἰσχρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπανάστασης καὶ τοῦ ἐγκλήματος», «νὰ προφυλάξουν τὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν μάστιγα»⁴. Πρὸς τὴν κατεύθυνση μάλιστα αὐτὴ θὰ προτείνει τὸ 1818 τὴ σύσταση μιᾶς «Γενικῆς Συμμαχίας» μεταξὺ τῶν κρατῶν πού συνομολόγησαν τὶς συμφωνίες τοῦ 1815, προκειμένου νὰ ἐξασφαλιστεῖ ὁ ἔλεγχος τῶν εὐρωπαϊκῶν ὑποθέσεων, ἡ ἐγγύηση τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστώτος καὶ ἡ διατήρηση στὸ θρόνο τῶν νόμιμων Εὐρωπαίων ἡγεμόνων. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ὅσakis ἡ παρέμβαση κρινόταν ἀναγκαία γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς τάξης καὶ τὴν προάσπιση τῆς εἰρήνης, θὰ ὀφείλε νὰ ἔχει, σὲ κάθε περίπτωσι, συλλογικὸ χαρακτῆρα. Στὸ εἰδικὸ αὐτὸ περιεχόμενο τῆς ἐπέμβασης θὰ ἐμμένει καὶ ὅταν ἐπιφορτιστεῖ, τὸ 1820, μὲ τὴν εὐθύνη τῆς σύνταξης τοῦ «προκαταρκτικοῦ πρωτοκόλλου» μὲ ἀναφορὰ στὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐξεγέρσεων στὴν ἰταλικὴ καὶ τὴν ἰβηρικὴ χερσόνησο:

Ἐὰν ὑπῆρχε κάπου ἐν Ἑθνῷ ἀνήσυχον καὶ ὀλέθριον, ἔτοιμον πάντοτε νὰ καταστρέψῃ τὰ ἄλλα, νὰ διχάσῃ, νὰ ἐξεγείρῃ ταραχὰς εἰς τὸν λαόν, δὲν εἶναι ἀμφίβολον ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη κατέχουν τὸ δικαίωμα νὰ

1. [Ἰωάννης Καποδίστριας], *Αὐτοβιογραφία*, εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ σχόλια Μ. Λάσκαρι, [στὸ ἐξῆς *Αὐτοβιογραφία*], Ἀθήνα, 1962, σ. 70.

2. Π. Πετρίδης, *Ἡ διπλωματικὴ δραστὶς τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, 1814-1831*, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 106.

3. *Αὐτοβιογραφία*, ὁ.π., σ. 79.

4. Τὰ σχετικὰ κείμενα, βλ. εἰς Πετρίδης, ὁ.π., σσ. 100-107, 95-99.

ένωθουν διὰ νὰ καταστείλουν τὴν ταραχὴν, διὰ νὰ τὸ τιμωρήσουν καὶ νὰ τὸ σταματήσουν διὰ παντὸς νὰ βλάπτῃ»⁵.

Τὸ κείμενο αὐτό, τὸ ὁποῖο στὴν τελικὴ μορφή θὰ υἱοθετήσῃ καὶ θὰ ὑποβάλῃ στὸ Συνέδριο τοῦ Τροπιάου ὁ ἴδιος ὁ Μέττερνιχ, θὰ καθιερώσῃ – κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ Harold Nicolson – τὸ δόγμα ὅτι ἂν ἐπικρατοῦσε ἡ ἐπανάσταση στὸ ἐσωτερικὸ ὁποιουδήποτε κράτους- μέλους τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας, τὸ κράτος αὐτὸ θὰ ἀποβαλλόταν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς, ἐνῶ, παράλληλα, τὰ μέλη τῆς Συμμαχίας θὰ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἀναλάβουν ἀπὸ κοινοῦ ἐνοπλὴ δράση μὲ σκοπὸ τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ στὴν ὁδὸ τῆς νομιμότητος⁶. Κατ' ἐπέκταση, ἡ μορφή αὐτὴ τῆς συσσωμάτωσης ἀνταποκρινόταν στὴ διττὴ φροντίδα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας: ἀφενὸς νὰ συσφιχθοῦν οἱ δεσμοὶ ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ νὰ ἐξουδετερωθεῖ ἡ ροπὴ πρὸς τὴν ἀνάληψη μεμονωμένων ἐκβιαστικῶν πρωτοβουλιῶν καὶ ἀφετέρου νὰ προληφθεῖ ἡ προσφυγὴ στὴ βία μέσω τοῦ πειθαναγκασμοῦ ποὺ θὰ ἀσκοῦσε τὸ ἐνιαῖο μέτωπο τῶν μελῶν τῆς Συμμαχίας.

Ἡ σταθερὴ ἐμμονὴ στὶς ἀρχές αὐτές προκαθορίζει τὴ στάση τοῦ Καποδίστρια ἀπέναντι καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. «Ἡ στερέωσις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συστήματος», ὑποστηρίζει, συνεπάγεται τὴν «διατήρησιν τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ»⁷. Ἡ ἐπιγραμματικὴ αὐτὴ τοποθέτηση ἀντικατοπτρίζεται πιστὰ στὴν τακτικὴ ποὺ θὰ υἱοθετήσῃ στὶς ἐπαναστατικὲς ζυμώσεις ποὺ συντελοῦνταν στὴν Ἑλλάδα. «Μετεχειρίσθην τὴν γλῶσσαν» – γράφει σχετικὰ μὲ τὴν ἐπικοινωνία ποὺ εἶχε μὲ τοὺς συμπατριῶτες του κατὰ τὴ διέλευση ἀπὸ τὴν Κέρκυρα – «ἦν μοὶ εἶχεν ὀρίσει ὁ Αὐτοκράτωρ, γλῶσσαν ἄλλως τε, ὑπὸ τὰς τότε συνθήκας, σύμφωνον καὶ πρὸς τὰς ἰδικάς μου πεποιθήσεις»⁸ καὶ ἐπεξηγεῖ: «Ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκην ἡσυχίας. Ταύτην δυνάμεθα νὰ ἐξασφαλίσωμεν μόνον διὰ τῆς ἐνώσεως μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Ὁ δὲ μέγας οὔτος καρπὸς τῶν προσπαθειῶν μας θὰ ἤξηφανίζετο εὐθὺς ὥς τὰ ἐν Ἀνατολῇ συμφέροντα ἤθελον ρίψει τὸ σπέρμα τῆς διχονοίας εἰς τὸ μέσον ἡμῶν». «Πρέπει συνεπῶς» – κατέληγε – «νὰ ἀφήσωμεν τὰ πράγματα ὥς ἔχουν»⁹. Κατηγορηματικὰ ἀρνητικὴ θὰ εἶναι, κατὰ συνέπεια, ἡ ἀντίδρασή του στὴν ἐξαγγελία τῆς κήρυξης τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821: «Ἰδού, μία ἐπανά-

5. Πετρίδης, ὁ.π., σσ. 95-99, 109-112.

6. H. Nicolson, *The Congress of Vienna, A Study in Allied Unity: 1812-1822*, Λονδίνο 1946, σσ. 270-271.

7. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σ. 95.

8. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σ. 118.

9. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σσ. 110-111.

σταση πρόωρη για την Ελλάδα κινδυνεύει να αφανίσει όλους τους κόπους μου για την μελλοντική ευτυχία της». Με τον τρόπο αυτό αποδίδει τις πρώτες αντιδράσεις του ο Παπαδόπουλος-Βρετός, ενώ ο ίδιος ο μελλοντικός κυβερνήτης θα αποτυπώσει την άποψή του για την πρωτοβουλία των Φιλικών στο γνωστό υπόμνημα που υπέβαλε στον τσάρο Νικόλαο Α', το Δεκέμβριο του 1826, ακόμη και όταν ο αγώνας της 'Ανεξαρτησίας είχε ήθικα και πολιτικά δικαιωθεί: «έγκληματικό των έταιριστών κίνημα», αποτέλεσμα «σκευωριών δρακός τυχαρπάστων ανθρώπων»(!)¹⁰.

Η πρώτη αυτή ανίχνευση προσφέρθηκε για να προσδιορίσει την επιλογή του Καποδίστρια απέναντι στο θεμελιακό πολιτικό δίλημμα της εποχής του. Η τοποθέτησή του, ρητή και κατηγορηματική, τον κατατάσσει στους συνειδητούς έκφραστες του συντηρητικού ρεύματος – σ' αυτούς που ο J. B. Duroselle χαρακτηρίζει ως όπαδους της «παλαιάς», σε αντιπαράθεση με τη «νέα» Ευρώπη που δραματίζονταν οι φορείς του πνεύματος της Γαλλικής Επανάστασης¹¹. Αν εντούτοις εντοπιζόταν σ' αυτήν αποκλειστικά η διμερής διάσταση, ή αναφορά στις ιδέες που έτρεφε ο Καποδίστριας για το μέλλον της Ευρώπης θα κινδύνευε να αποδειχτεί όχι μόνο συμβατική, αλλά και, στην ανεπάρκειά της, παραπλανητική.

Πέρα, πράγματι, από το κεντρικό σχήμα της διμερούς αντίθεσης μεταξύ συντηρητικών και ριζοσπαστών, θα λειτουργήσουν στους κόλπους της ευρωπαϊκής κοινωνίας βαθύτερες δυναμικές που θα δημιουργήσουν αντιθετικά ρεύματα στο έσωτερικό των δύο ευρύτερων αυτών ιδεολογικών παρατάξεων. Το φαινόμενο αυτό θα γίνει αμεσότερα αισθητό στους κόλπους της συντηρητικής μερίδας, ή όποια έφερε την ευθύνη και το βάρος της εξουσίας. Στη διαχείρισή της, μέσα από τα συλλογικά όργανα που είχαν θεσμοθετηθεί στη Βιέννη, θα ανακύψουν βαθμιαία διαφοροποιήσεις που υπέκρυπταν έτερογενείς στρατηγικούς προσανατολισμούς, έστω και αν θα ήταν σε πρώτη όψη δυνατό να αναχθούν στο επίπεδο της τακτικής. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, ο Καποδίστριας θα διαδραματίσει ρόλο καθοριστικό ανακινώντας πρώτος, μέσα από αυτούς τους διαύλους των ευρωπαϊκών ανακτοβουλιών, την ανάγκη για την υιοθέτηση μιᾶς πολιτικής αντίληψης λιγότερο στατικής και περισσότερο δυναμικής, πρόσφορης να ανταποκριθεί, ως ένα τουλάχιστο σημείο, και τελικά να κατευθύνει τις πηγαίες αναζητήσεις των λαών, ισχυρότερων ή ασθενέστερων.

Η άφορμή για την εκδήλωση της διαφοροποίησής του απέναντι στους

10. Ό.π., σσ. 139,144. Βλ. επίσης, Κ. Σβολόπουλος «Ο 'Α. Ύψηλάντης και η εξέγερση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Μιά επανεκτίμηση», *Μνήμη 'Α. Ύψηλάντη*, 200 χρόνια από τη γέννησή του, Έταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, σσ. 59-76.

11. J. B. Duroselle, *L'Europe. Histoire de ses peuples*, Perrin 1990, σ. 309.

περισσότερο συντηρητικούς όμολόγους του, θά δοθεῖ όταν ὁ Καποδίστριας ἐπιφορτιστεῖ μέ τή σύνταξη τοῦ ἀνεπίσημου ὑπομνήματος, στίς 2 Νοεμβρίου, πού προοριζόταν, μετά τήν ὑποβολή του στίς συμμαχικές κυβερνήσεις, νά ἀποτελέσει τή βάση στίς διαβουλεύσεις γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς ἐκρυθμῆς κατάστασης στό βασίλειο τῆς Νεαπόλεως. Ὁ ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Τσάρου ἐπανερχόταν στό προσφιλές του δόγμα τῆς συλλογικῆς ἐπέμβασης· εἰσηγοῦνταν ὁμως, παράλληλα, ὡς βασική προϋπόθεση, τήν προκαταρκτική ἀνάληψη πρωτοβουλίας γιά τή συμφιλίωση τοῦ βασιλιᾶ Φερδινάνδου μέ τὸ λαό του, μέ βάση «τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς τάξης πραγμάτων πού θά ἀποτελοῦσε ἐγγύηση γιά τήν πραγματοποίηση ἑνὸς γνήσιου ἐθνικοῦ πόθου». Στό μεταγενέστερο κείμενο τῆς «Αὐτοβιογραφίας», ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας ἐπεξηγεῖ τὴν πρότασή του:

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ βάση ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ἡ παλινόρθωσις τῆς γαλλικῆς μοναρχίας ἀπετέλει γεγονὸς δεσποζούσης σημασίας, ὅπερ ἐξήσκει γενικὴν καὶ ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐφ' ὅλοκλήρου τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀνατρέχοντες εἰς τὰ συμβάντα ἅτινα εἶχον ἀναγκάσει, τρόπον τινά, τὰς Δυνάμεις νά ἀναγνωρίσουν τῶ 1814 καὶ 1815 τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπὶ ἄλλης βάσεως ἐξασφαλίσεως τῆς γαλήνης ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἀγόμεθα κατ' ἀδήριτον ἀνάγκην νά ἀναγνωρίσωμεν ἐπίσης ὅτι πᾶσαι αἱ χῶραι αἱ ὑποστᾶσαι ἐπαναστατικὰς ἀνατροπὰς δὲν ἠδύναντο ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει νά προλάβουν τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἀνατροπῶν τούτων κατ' ἄλλον τρόπον, ἢ μόνον διὰ συνετῶν θεσμῶν ἱκανῶν νά συνδυάσουν τὰ συμφέροντα τῶν παλιννορθωθέντων θρόνων καὶ τὰ παρόντα συμφέροντα τῶν λαῶν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦτο σύμφωνος καὶ πρὸς τὸ γράμμα ἀκόμη τῶν συνθηκῶν αἵτινες εἶχον ἀποτελέσει τὴν γενικὴν συμμαχίαν· συνεπῶς ἠδυνάμεθα νά ἐλπίζωμεν ὅτι αἱ πέντε Μεγάλαι Δυνάμεις θά συνεφώνουν ὅπως ἐφαρμόσουν τὴν ἀρχὴν ταύτην εἰς τὸ ζήτημα τῆς Νεαπόλεως, ἀκολουθῶντες δὲ καὶ εἰς τὸ ἰσπανικόν. Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα συνετάγησαν αἱ ἀνακοινώσεις, ἃς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπηύθυνε πρὸς τὰς συμμάχους Αὐλὰς, προσκαλοῦν αὐτὰς νά ἐξετάσουν τὴν πρότασιν συγκλήσεως νέου Συνεδρίου¹².

Ἡ εἰσήγηση τοῦ Καποδίστρια προκάλεσε, ὅπως ἦταν εὐλόγο, τὴ ζωνερὴ ἀντίδραση πρωταρχικὰ τῆς Βιέννης. «Εἰς τὴν Αὐλὴν τῆς Αὐστρίας» –ἐπιλέγει ὁ ἴδιος ἐπιγραμματικὰ– «δὲν ἤρεσεν οὔτε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκρίναμεν τὰ ἐν Νεαπόλει γεγονότα, οὔτε ἡ πρότασις νέου Συνεδρίου»¹³. Στὴ διάρκεια τῶν

12. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σ. 134.

13. Στό ἴδιο.

λίγων ἡμερῶν ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν, ὁ Μέττερνιχ θὰ κατορθώσει, μέσα ἀπὸ τὸ διάυλο τῶν ἀπόρρητων διμερῶν διαβουλεύσεων κορυφῆς, νὰ στρέψει πρὸς διαφορετικὴ κατεύθυνση τὸ κείμενο τῶν τελικῶν αποφάσεων ποὺ θὰ περιληφθοῦν στὸ πρωτόκολλο τῆς 19ης Νοεμβρίου: ἡ ἀρχὴ τῆς συλλογικῆς ἐπέμβασης θὰ παραμείνει σεβαστὴ, ἀλλ' ἡ ἀναφορὰ στοὺς «γνήσιους ἐθνικοὺς πόθους» καὶ στὴν ικανοποίηση τοῦ αἰτήματος γιὰ τὴν παραχώρηση Συντάγματος θὰ ὑποκατασταθεῖ ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση γιὰ στήριξη τῆς ἐξουσίας τοῦ βασιλιᾶ Φερδινάνδου, ὡς πρωταρχικοῦ ἐχέγγυου γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς σταθερότητας στὴ Νεάπολη καί, γενικότερα, στὴν Εὐρώπη. Ἡ ὁμόθυμη σύνταξη τῶν ἐκπροσώπων τῆς Συμμαχίας πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ Αὐστριακοῦ καγκελλάριου –πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ Τσάρος– προοριζόταν νὰ σηματοδοτήσῃ τὴν ἀντίστροφη μέτρηση στὴ σταθερὰ ὡς τότε ἀνοδικὴ πορεία τοῦ μεγάλου Ἑλληνα διπλωμάτη¹⁴.

Θὰ ἦταν, ἄραγε, δυνατό ἡ ρηξικέλευθη πρωτοβουλία τοῦ Καποδίστρια νὰ ἀποδοθεῖ στὴν τάση γιὰ καιροσκοπικὴ προσαρμογὴ σὲ κάποιες ἀδήριτες πραγματικότητες, ποὺ ὁ ἴδιος ἤδη διέκρινε, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐπέμεναν νὰ παραγνωρίζουν; Ἀναμφίβολα, ἡ καταφατικὴ ἀπάντηση θὰ ἐναρμονιζόταν μὲ κάποιες ὑπαγορεύσεις τοῦ διπλωματικοῦ λειτουργήματος. Οἱ βαθύτερες ὁμως καταβολές τῆς πρωτοβουλίας του ὀφείλουν νὰ ἐντοπιστοῦν στὸ σεβασμὸ ποὺ σταθερὰ ἔτρεφε, ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια, γιὰ τὴν προσωπικότητα τῶν ἐθνῶν – ἰσχυρότερων ἢ ἀσθενέστερων. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀσάφεια ἢ τὴ σύγχυση ποὺ ἐπικρατοῦσε γύρω ἀπὸ τὴν ἐννοια τῆς ἐθνότητος, ὁ Καποδίστριας ἐλκνόταν ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς σύζευξης ἔθνους καὶ κράτους, ἀπολήγοντας, μὲ τρόπο ἔμμεσο, στὴν οὐσιαστικὴ ἀποδοχή, ἂν ὄχι τῆς κλασικῆς ἀρχῆς, πάντως τοῦ περιεχομένου τοῦ δικαίου τῶν ἐθνοτήτων· καὶ θὰ ἦταν, ἐπιπλέον, δυνατό νὰ ὑποστηριχτεῖ ὅτι, ἔλκοντας τὴν καταγωγὴ ἀπὸ μιὰ περιοχὴ ποὺ εἶχε ἐπὶ μακροὺς αἰῶνες ὑποστει τὸ καθεστῶς μιᾶς ἐναλλασσόμενης ξενικῆς κυριαρχίας, βίωνε τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν περιστολὴ τῆς ἀνεξέλεγκτης ἀσκησης τῆς ἐξουσίας ἀπὸ ἐθνικὰ ἀλλότριους ἡγεμόνες, μέσω ἀκόμη τῆς εἰσαγωγῆς συντηρητικῶν συνταγματικῶν θεσμῶν. Ἡ Εὐρώπη – ὑποστήριζε ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου στὸ Ἀαχεν, τὸ 1818 – θὰ ὀφείλε νὰ προστατευθεῖ ἐναντι τοῦ κινδύνου τῶν ἐπαναστάσεων, ἀλλὰ καί, παράλληλα, τῆς ἀτεγκτῆς ἐπιβολῆς τοῦ δικαίου τῶν ἰσχυρότερων¹⁵. Προφανῶς, προσέβλεπε στὴν ἀποδοτικὴ ἔνταξη τῶν ἀσθενέστερων ἐθνικῶν ὄντοτήτων στὸ νέο σύστημα τῆς

14. Ἀναλυτικὰ βλ. Κ. Σβολόπουλος, «Ἡ Ρωσία καὶ τὸ Ἑλληνικὸ Ζήτημα στὸ Συνέδριο τοῦ Λάμπαχ», *Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. 29 (1986), σσ. 5-34.

15. Πετρίδης, ὁ.π., σσ. 95-96.

εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας, στήν ἐνσωμάτωσή τους στήν κατεστημένη εὐρωπαϊκὴ δικαιοταξία. Ἡ ἐκχώρηση ἑνὸς ἀνάλογου δικαιώματος «ἐκ τῶν ἄνω», ὑπὸ τὸν αὐστηρὸ πάντοτε ἔλεγχο τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, προσφερόταν, κατὰ τὴν ἀποψή του, ὡς μέσο κατοχύρωσης τῆς κατεστημένης γενικότερης τάξης πραγμάτων. «Τὰ Συντάγματα» – δεχόταν ὁ ἴδιος σὲ ἰδιωτικὴ ἐπιστολὴ του, τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1820 – «προσφέρουν τὸν σπόρο τῆς ἐπαναστάσεως»· καὶ διευκρίνιζε: «Ἡ μόλυνσις, ἡ ὁποία προσβάλλει ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἐπίφοβος μόνον μέχρι τοῦ σημείου μέσῳ τοῦ ὁποίου αἱ κυβερνήσεις ἀνοίγουν τὴν δίοδον εἰς αὐτὴν μὲ ἀσυγχώρητον ἀπρονοησίαν»¹⁶.

Ἀρκοῦσε, ἄραγε, μία ἀνάλογη διευκρίνηση γιὰ νὰ κατευνάσει τὴν ἀντίθεση τῶν ζηλωτῶν τοῦ συντηρητικοῦ καθεστώτος τῆς Βιέννης ἀπέναντι στὰ «ριψοκίνδυνα» ἀνοίγματα τοῦ Καποδίστρια; Ἦταν, πράγματι, ἡ συντηρητικὴ Εὐρώπη τῆς Παλινόρθωσης διατεθειμένη νὰ ἐπανεισαγάγει, ἀνανεωμένο, ἔστω, καὶ νοθευμένο, τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ; Ἀσφαλῶς ὄχι, ἐπισημαίνει σημαντικὸς ἱστορικὸς τῶν ἡμερῶν μας, ὁ Henri Brugmans:

Μετὰ τὴν Βιέννη, ἡ εἰκόνα εἶχε μεταβληθεῖ. Ἀναμφίβολα, ἡ «φιλοσοφία» ἐξακολουθοῦσε νὰ βαδίζει πρὸς τὰ ἔμπροσ, ἐφόσον ἀνταποκρινόταν στὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν. Τὴ φορὰ ὅμως αὐτῇ, δὲν εὗρισκε ἀπήχηση μετὰ τῶν βασιλιάδων. Ἐξαιτίας τῆς μετριότητός τους; Ὁχι ἀποκλειστικά. Πράγματι, οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ ἐρμήνευαν ἐπίσης μὲ τὸν τρόπο τους τὴν ἐπαναστατικὴ ἐμπειρία ποὺ μόλις εἶχαν βιώσει. Πρὶν ἀπὸ τὸν ἰακωβινισμό, πρὶν ἀπὸ τὸ Ναπολέοντα, ἡ ἐρωτοτροπία μὲ τὶς «νέες ιδέες» ἦταν ἐπιτρεπτή. Ἦδη ὅμως, ὅταν ἦταν πλέον γνωστὸ ποῦ ὁδηγοῦσαν αὐτὲς οἱ ιδέες, τί θὰ ἔκαμαν οἱ ἐκτραχηλισμένες λαϊκὲς μάζες, κρινόταν ἐπιβεβλημένη ἡ φρόνησις. Οἱ φωτισμένοι μονάρχες τοῦ 18ου αἰῶνα εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ μεταρρυθμιστικὸ πρόγραμμά τους προσφερόταν γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὸ κράτος καὶ ὁ λαός, σὲ ἀναγνώριση, θὰ ἀνήγειρε ἀψίδες θριάμβου γιὰ τοὺς ἐστεμμένους ἀπελευθερωτὲς του. Σήμερα, ἀντίθετα, μετὰ τὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης, δὲν ἦταν δυνατό νὰ καλλιεργοῦνται ἀνάλογες αὐταπάτες. Εἶχε γίνει πλέον γνωστὸ, ἀκριβῶς σὲ βάρος τους, ὅτι ἡ εὐγνωμοσύνη δὲν ἀποτελεῖ παράγοντα τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι καὶ ὅτι, κάτω ἀπὸ τὶς συνθῆκες αὐτὲς, ἡ φρόνησις ἔγκειται στὴ μικρότερη δυνατὴ προσβολὴ τῆς ἰσχύουσας τάξης πραγμάτων¹⁷.

Ὑπὸ τὶς συνθῆκες αὐτὲς ἀποβαίνει κατανοητὴ ἡ ριζικὴ ἀντίθεση τῶν ὁπαδῶν τῆς ἀτεγκτῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κανόνων τῆς Βιέννης

16. Πετρίδης, ὁ.π., σ. 113.

17. H. Brugmans, *L' Europe des Nations*, Παρίσι - Λιέγη 1970, σ. 246.

ἀπέναντι στίς εἰσηγήσεις τοῦ Καποδίστρια, πού εἰσήγαν στό πεδίο τῆς τακτικῆς, ἐπίφοβες ἀποκλίσεις. Ἡ σταθερή προσήλωση τοῦ Κερκυραίου εὐπατρίδη, σέ συνδυασμό πάντοτε μέ τοὺς γενικότερους προσανατολισμούς του στήν ἐξυπηρέτηση τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος τῶν Ἑλλήνων, θά διευρύνει τὸ χάσμα. Ὅπωςδήποτε, ἡ βίωση τῆς ἐθνικῆς ιδέας δέν εἶχε τρέψει τὸν Καποδίστρια πρὸς τὴν υἰοθέτηση ἀρχῶν καὶ πρακτικῶν πού ἐξέρχονταν ἀπὸ τὸ πλαίσιο των γενικότερων στρατηγικῶν ἐπιδιώξεων τῶν Συμμάχων Μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν συμπατριωτῶν του ἀπὸ τὸν ξενικὸ ζυγὸ δέν θά ὀφείλε, σέ ὁποιαδήποτε περίπτωση, νὰ συναφθεῖ μέ τίς ριζοσπαστικὲς ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης· ἡ ἐθνικὴ χειραφέτησή τους προϋπέθετε τὴν προγενέστερη δημιουργία στερεῆς διοικητικῆς καὶ πολιτιστικῆς ὑποδομῆς. Τὸ γνωστὸ ὑπόμνημά του τῆς 18ης Ἀπριλίου 1819 «ἐπὶ τῶν μέσων βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων» δέν ἀνταποκρινόταν σέ μόνες τίς ὑπαγορεύσεις τῆς τρέχουσας πολιτικῆς συγκυρίας, ἀλλὰ καὶ στήν εἰδικότερη ἐφαρμογὴ τῆς συγκεκριμένης αὐτῆς ἀντίληψής του στὸ χῶρο τῆς γενέτειράς του¹⁸. «Ὅφείλομεν» –ὑπογράμμιζε ρητά– «νὰ βοηθηθῶμεν μεταξὺ μας, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὰς βάσεις τῆς ἠθικῆς, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ ὀργανώσωμεν ἓν ἔθνος»¹⁹. Πῶς ὅμως, ἤδη, θά ἀντιδροῦσε, ὡς κορυφαῖος Εὐρωπαῖος διπλωμάτης, ἀπέναντι στὸ τετελεσμένο γεγονὸς τῆς ἔκρηξης τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, τὴν ὁποία, παρὰ τὴν ἀντίθετη βούλησή του, προκάλεσαν «ἀνήσυχτοι καὶ ταραχοποιοί», «δράξ τυχαρπάστων ἀνθρώπων» – κατὰ τοὺς, ἀκόμη καὶ μεταγενέστερους, χαρακτηρισμούς του²⁰;

Ἄν, πράγματι, ἡ ἀναταραχὴ στήν ἰταλικὴ καὶ τὴν ἰβηρικὴ χερσόνησο εἶχε ἀποτελέσει τὸ ἔναυσμα, ἡ ἐκδήλωση τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων προοριζόταν νὰ ἀποτελέσει τὸν καταλύτη στήν μορφοποίησιν τῆς ἰδιαίτερης ἀντίληψης τοῦ Καποδίστρια γιὰ τοὺς κανόνες πού θά ὀφείλαν νὰ διέπουν τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Ἡ ἐδραίωση τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα στήν Ἑλλάδα ἀποδείκνυε ὅτι ἡ σχολαστικὴ διατήρηση τοῦ status quo δέν ἦταν σέ κάθε περίπτωση δυνατὴ στήν εὐρύτερη ἔκταση τῆς ἡπείρου ὅταν, ὄχι μόνον φιλοδοξίες καὶ συμφέροντα, ἀλλὰ καί, ἀκόμη, ζωτικὲς ἀναζητήσεις ἢ ἀνάγκες ὑπόκεινταν – ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν βούληση τῶν πέντε ἀνακτοβουλίων – στὴ διαδικασία μιᾶς ἀένανης δυναμικῆς μεταλλαγῆς. Τὰ γεγονότα ἔτειναν νὰ ἐπιβεβαιώσουν ὅτι ἡ βαθύτερη ἀντινομία πού κατέτρυνε τὸ σύστημα τῆς Βιέννης θά ἐκδηλωνόταν σέ συνάρτηση μέ τὴν πορεία λιγότερο τῶν ἰδίων

18. Ἐ. Πρεβελάκης, «Ἡ ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια 6/18 Ἀπριλίου 1819», *Πρακτικά Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου*, Ἀθήνα 1967, σσ. 298-328.

19. Στὸ ἴδιο.

20. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σσ. 59, 144.

τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ περισσότερο τῶν ἀσθενέστερων εὐρωπαϊκῶν ἔθνων. Ἡ στατική ἀντίληψη ποὺ πρέσβευαν οἱ ὑποστηρικτὲς τοῦ καθεστῶτος τῆς Βιέννης, στὴ μεγάλη πλειονότητά τους, συνεπαγόταν ἤδη εἴτε τὴν ἀσφυκτική «προστασία», εἴτε τὴν καταπίεση, εἴτε καὶ αὐτὴ τὴ βάνανυση παραγνώριση τοῦ δικαιώματος μιᾶς πολιτικῆς αὐθυπόστατης ὑπαρξῆς. Ὁ Καποδίστριας ἦταν κατηγορηματικὰ ἀντίθετος στὸν τρόπο ἐκδήλωσης καὶ στὸ ριζοσπαστικὸ πνεῦμα ποὺ ἐνέπνεε τοὺς ὑποκινητὲς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων· κατέληγε, ἐντούτοις, νὰ εἰσαγάγει ἓνα διαφορετικὸ σκεπτικὸ στὴν ἀντιμετώπιση τῶν συνεπειῶν τῆς ἐξέγερσης, τὸ ὁποῖο καὶ ἀνταποκρινόταν στὶς πάγιες ἀπόψεις του γιὰ τὸ ρόλο τῶν ἔθνων στοὺς κόλπους τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς του. Ὁ γνωστός, κυρίως ἀπὸ τὴν «Αὐτοβιογραφία», διάλογός του μὲ τὸν Τσάρο ἀντικατοπτρίζει πιστὰ τὴν ἰδιαίτερη ἀντίληψή του γιὰ τὸν τρόπο ἐναρμόνισης σκοπῶν καὶ μέσων, ποὺ προσφέρονταν γιὰ νὰ συμβάλουν στὴν κατοχύρωση τῆς εἰρήνης καὶ στὴν ἀποτροπὴ μιᾶς μείζονος ἀναταραχῆς στὶς ἀνατολικὲς παρυφῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου:

Ἄς παραδεχθῶμεν, Μεγαλειότατε, ὅτι ὑπάρχει ἐπαναστατικὸν διευθυντήριον ἐν Παρισίοις, ἢ ὅπουδῆποτε ἄλλου, καὶ ὅτι ἐργάζεται ἀδιακόπως πρὸς ἀνατροπὴν ὅλων τῶν ὑφισταμένων κυβερνήσεων. Ἄς δεχθῶμεν ὅτι αἱ κυβερνήσεις αὗται δὲν δύνανται κατ' ἄλλον τρόπον νὰ καταπολεμήσουν καὶ νὰ νικήσουν τὸν ἐσωτερικὸν τοῦτον ἐχθρόν, εἰμὴ ἀντιτάσσουσαι εἰς αὐτὸν ξένα στρατεύματα. Ἄς δεχθῶμεν, τέλος, ὅτι προσφεύγουν εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ἵνα τύχουν τοιαύτης βοηθείας. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μήπως ἡ Ὑμέτερα Μεγαλειότης δὲν ἔχει ἀρκετὰ στρατεύματα διὰ νὰ παράσχη τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν καὶ ἐπιβληθῇ συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς Τούρκους διὰ στρατιωτικῆς κινήσεως εἰς τὸν Προῦθον καί, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη, εἰς τὸν Δούναβιν;

Ἐξ ἄλλου παραδίδοντες τοὺς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν αἰμοβόρον μανίαν τῶν Τούρκων, δὲν ὑποβοηθοῦμεν ἄραγε τὰ σχέδια τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπαναστατικῶν αὐτουργῶν ἀντὶ νὰ τὰ ματαιώσωμεν; Ἐὰν οὗτοι ἔχουν κοινόν τι καθωρισμένον πρόγραμμα, τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ ἀποβλέπη εἰς τὸ νὰ περιαγάγῃ εἰς πλήρη ἀνυποληψίαν τὰς νομίμους κυβερνήσεις καὶ νὰ ἐξεγείρῃ ἐναντίον των τὴν κατακραυγὴν τῶν λαῶν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐγκαταλειπόμενοι εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων θὰ ἀμυνθοῦν μὲ τὸ θάρρος τῆς ἀπελπισίας. Τότε θὰ συμβῇ ἐν ἓκ τῶν ἐξῆς τριῶν: ἢ θὰ ὑποστῇ ἡ Ἑλλὰς τὴν τύχην τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν, ἢ θὰ συντρίψῃ διὰ παντός τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν, ἢ, τέλος, ὁ ἀγὼν θὰ παραταθῇ μετ' ἐναλλασσομένων ἐπιτυχιῶν καὶ ἀποτυχιῶν. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνή-

σεις θὰ τεθοῦν εἰς ἴσην μοῖραν μὲ τοὺς Τούρκους. Εἰς τὴν δευτέραν, θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ ἀναγνωρίσουν ἐν Ἑλλάδι μίαν κατάστασιν τὴν ὁποίαν θὰ ἔχουν προηγουμένως ἀποδοκιμάσει. Εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν θὰ ἀφήσουν νὰ ὑφίσταται ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν λαῶν των τὸ πλεον ἐπικίνδυνον παράδειγμα, ἥκιστα δὲ κατάλληλον διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ πνεύματα εἰς κατάστασιν ἡσυχίας, μονιμότητος καὶ ἐσωτερικῆς γαλήνης. Τὸ νὰ ἐλπίζωμεν διὰ διαπραγματεύσεων νὰ ἀγάγωμεν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ νὰ συμπεριφεροῦν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον καὶ λογικόν, αὐτὸ σημαίνει νὰ περιφρονήσωμεν τὴν πεῖραν τῶν αἰώνων καὶ νὰ ἀγνοήσωμεν καὶ τὴν ἰδικὴν μας πεῖραν. Δια τοῦτο μόνον μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὀπλῶν δυνάμεθα, ἐφ' ὅσον ἔτι εἶναι καιρὸς, νὰ εἰρηνεύσωμεν τὴν Ἀνατολὴν χωρὶς νὰ θέσωμεν ἐν κινδύνῳ τὴν γενικὴν συμμαχίαν, ἴσως δὲ μάλιστα νὰ τὴν καταστήσωμεν στενοτέραν συσφίγγοντες τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὴν δεσμούς, οἵτινες αἰσθητῶς ἐχαλαρώθησαν κατόπιν τῶν ἐν Τροπᾶου καὶ Λάυβαχ ληφθεῖσων ἀποφάσεων.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Αὐτοκράτωρ μὲ διέκοψε ἀντικρούων τὴν τελευταίαν ταύτην ἄποψιν καὶ ὑποστηρίζων ὅτι, μολονότι ἡ Ἀγγλία εἶχεν οἰκιοθελῶς ἀπομονωθῇ, ἡ εὐρωπαϊκὴ συμμαχία, μετὰ τὸ Τροπᾶου καὶ τὸ Λάυβαχ, εἶχε εἰ πέρ ποτέ ἀποβῇ ἰσχυρά²¹.

Ἡ κατηγορηματικὴ ἀντίκρουση τῶν ἀπόψεων τοῦ Καποδίστρια ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἀποτελοῦσε ἀντανάκλαση τῆς γενικότερης ἄρνησης τῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων τῆς Συμμαχίας ἀκόμη καὶ νὰ τις συζητήσουν. Ἀντιμετωπίζοντας – ὅπως ὁ ἴδιος ἀφηγεῖται – τὰ ἀμήχανα ὡς εἰρωνικά βλέμματα ὄλων τῶν ὁμολόγων του, ἐπέκρινε τὸ σύστημα ποὺ εἶχε υἱοθετηθεῖ, ὡς ἀπρόσφορο γιὰ νὰ ἐξαλείψει τὴ διένεξιν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. «Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ status quo (στὴν Εὐρώπῃ)» – τοὺς ἐπεσήμανε – «τοῦτο παρῆλθε ἀνεπιστρεπτεῖ». Καὶ ἐπιλέγει: «Ἐκοιτάχθησαν, ὕψωσαν τοὺς ὤμους καὶ ἴσως μὲ ὤκτιραν διὰ τὰς ὑπερβολὰς εἰς τὰς ιδέας μου...»²².

Ἡ τοποθέτηση τοῦ Καποδίστρια ἀπέναντι ἀρχικὰ στὸ ζήτημα τῆς Νεαπόλεως καὶ κυρίως, στὴ συνέχεια, ἀπέναντι στὸ ἐλληνικὸ ζήτημα, αἰρετικὴ σὲ σχέση μὲ τὴ στάση τῶν ὑπόλοιπων ἐκπροσώπων τῆς Συμμαχίας, θὰ ἐπιφέρει τελικὰ τὴ διάρρηξιν στὶς σχέσεις του μὲ τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον καὶ θὰ ἐπισύρει, ἀναπόφευκτα, τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τὴ θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ Μέττερνιχ, νικητὴς στὴν ἄνιση αὐτὴ ἀναμέτρηση, πιστὸς ἐκφραστὴς τοῦ πνεύματος ποὺ φάνηκε σὲ πάγια βάση νὰ ἐπικρατεῖ στοὺς κόλπους τῆς Συμμαχίας, θὰ θεωρήσῃ – γεγονὸς ποὺ θὰ ἐπι-

21. Αὐτοβιογραφία, δ.π., σσ. 146-147.

22. Αὐτοβιογραφία, δ.π., σσ. 140-141.

βεβαιωθεί— ὅτι καὶ ἡ θαυμαστὴ σταδιοδρομία τοῦ Ἑπτανήσιου διπλωμάτη εἶχε τερματιστεῖ. Ὑποδηλώνει, ἄραγε, ἡ πρόβλεψη αὐτὴ μιὰ χαιρέκακη ἀπλῶς διάθεση ἢ, μήπως, καὶ τὴν πεποίθηση τοῦ «ἀμαξηλάτη τῆς Εὐρώπης» ὅτι ὁ Κερκυραῖος εὐπατρίδης εἶχε μοιραῖα παρεκκλίνει ἀπὸ τὴν ὁδὸ —κατὰ τὴν ἐπικρατέστερη ἄποψη τὸν μονόδρομο— ποὺ εἶχε διανοιγεῖ μὲ τὶς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης; Μήπως, πράγματι, πίσω ἀπὸ τὸν εἰρωνικὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ «ποιητῆ», ποὺ ὁ Αὐστριακὸς καγκελλάριος ὠμὰ τοῦ ἀπέδιδε, ὑποδηλώνονταν καὶ ἡ πεποίθησή του ὅτι οἱ ιδέες τοῦ Καποδίστρια ἀντέφασκαν στὴν οὐσία μὲ τὴν πιστὴ ἐφαρμογὴ ἑνὸς συστήματος τοῦ ὁποίου, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ὑποστηρικτῆς; «Ἐκεῖνος διαπνέεται πάντοτε ἀπὸ ιδέες, ἐνῶ ἐγὼ ἀπλῶς ἀπὸ ρεαλισμό» —εἶχε ἐκμυστηρευτεῖ, ἐνωρίτερα, στὴν κόμισσα De Lieven²³. Ἦταν, ἄραγε, πραγματοποιήσιμο —εἶναι δυνατό καὶ σήμερα νὰ διερωτηθοῦμε— τὸ ὄραμα μιᾶς Εὐρώπης, στοὺς κόλπους τῆς ὁποίας θὰ ἐξισορροποῦνταν ἡ παντοδυναμία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, θεσμικὰ ἐπιπλέον κατοχυρωμένη, μὲ τὴν ἀνάδειξη καὶ τὸ σεβασμὸ τῆς προσωπικότητος τῶν ἀσθενέστερων ἐθνῶν καὶ λαῶν, ἡ παγίωση τοῦ status quo μὲ τὴν προοδευτικὴ κατίσχυση τοῦ δικαίου τῶν ἐθνότητων, ἡ διασφάλιση, τέλος, τῆς ἀδιαμφισβήτητης κυριαρχίας τῶν ἡγεμόνων στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἐπικράτειάς τους μὲ τὴ βαθμιαία εἰσαγωγὴ συνταγματικῶν θεσμῶν; Δύο αἰῶνες ἀργότερα εἶναι εὐλόγο νὰ ὑποστηριχτεῖ ἀνεπιφύλακτα ὅτι ὁ Καποδίστριας εἶχε ὀρθὰ διαγνώσει τὴ δυναμικὴ φορὰ τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης. Ἡ πορεία του ὁμως πρὸς τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση δὲν ἦταν ἐφικτὴ μέσα ἀπὸ τὴν στενωπὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συμμαχίας, τοὺς στρατηγικοὺς στόχους καὶ τὶς θεμελιακὲς ἀρχές τῆς ὁποίας εἶχε καταρχὴν καὶ ὁ ἴδιος ρητὰ υἱοθετήσει.

ABSTRACT

Constantine Svolopoulos, *The Image of Europe of John Capodistrias*

The presence of John Capodistrias on the diplomatic stage of Europe was associated with events and developments of decisive importance. What was the image of Europe, which the Corfiot politician envisaged? A conservative Europe, or a democratic and liberal Europe as defined by the principles of the French Revolution? The “old” or the “new” Europe? In the final analysis, it is probable that Capodistrias vainly tried to conciliate his fundamentally conservative views with liberal proposals, which contradicted with the maintenance of the conservative regime, which he himself had contributed in creating.

23. Στις 28 Δεκεμβρίου 1818, J. Hanoteaux, *Lettres du prince de Metternich à la comtesse De Lieven*, Παρίσι 1909, σ. 96.